

Obowiązek podjęcia funkcji biegłego przez lekarza w polskim procesie karnym

W procesie karnym opartym na dążeniu do ustalenia prawdy materialnej obowiązkiem organów procesowych jest ustalenie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia i to z taką dokładnością, która umożliwia trafne zastosowanie przepisów prawa karnego materialnego. Podstawą tych ustaleń są dowody².

Istotną rolę w rekonstrukcji stanu faktycznego przez organy procesowe odgrywa dowód z opinii biegłego. Zadaniem biegłego powołanego przez organ procesowy nie jest ustalenie (odtworzenie) stanu faktycznego sprawy, lecz wydanie pewnego sądu na temat faktu³.

Stosownie do przepisu art. 193 § 1 k.p.k. powołanie biegłego jest obowiązkowe wtedy, gdy spełnione są dwie przesłanki, mianowicie: należy stwierdzić okoliczności, które mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, ich ustalenie wymaga wiadomości specjalnych⁴. Rzeczonego obowiązku nie uchyla posiadanie przez sędziów, czy prokuratorów wiedzy specjalistycznej pozwalającej na rozwiązanie danego problemu. Przyjęcie odmiennej optyki oznaczałoby naruszenie prawa do obrony oskarżonego, polegające na pozbawieniu go możliwości kontroli poglądów i operacji badawczych leżących u podstaw określonych ustaleń⁵.

Bez ryzyka popełnienia większego błędu można stwierdzić, że opinie biegłych lekarzy odgrywają zasadniczą rolę w postępowaniach karnych. Dotyczą one wszak okoliczności istotnych zarówno dla ustalenia prawdy materialnej, jak i toku procesu. Tytułem przykładu wystarczy wskazać: sporządzanie opinii sądowo-psychiatrycznych przez biegłych lekarzy psychiatrów, rozstrzygających problem poczytalności podsądnego w chwili popełnienia czynu zabronionego, czy jego zdolności do samodzielnej, rozsądnej obrony (202 § 5 k.p.k.). Opinie biegłych lekarzy zawierają wyniki badań pokrzywdzonych w wyniku czynów zabronionych. Tego rodzaju ekspertyzy przygotowują specjaliści z zakresu medycyny sądowej skupieni w zakładach medycyny sądowej oraz w nielicznych w Polsce zakładach medycyny sądowej przy wojewódzkich szpitalach zespolonych, biegłych z list okręgowych oraz biegłych powoływanych *ad hoc* do każdej sprawy⁶. Biegli lekarze biorą również udział w takich czynnościach dowodowych jak: oględziny zwłok (art. 209 § 2 k.p.k.), a także w przesłuchaniu świadka,

¹ Doktor WNS UAM, ORCID 0000-0002-1011-121X.

² A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 23.

³ M. Żbikowska, *Kilka refleksji na kanwie rozważań zamieszczonych w książce pt. Pozycja biegłego w polskim systemie prawnym*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017, nr 4, s. 154.

⁴ A. Gaberle, *Dowody...*, s. 194.

⁵ *Ibidem*, s. 197.

⁶ J. Kunz, *Błąd w opiniach sądowo-lekarskich w sprawach przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu*, „Prawo i Medycyna” 2004, nr 3, s. 59.

jeśli istnieje wątpliwość, co do jego stanu psychicznego, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania spostrzeżeń (art. 192 § 2 k.p.k.).

Jest poza sporem, że wywody opinii biegłych lekarzy mają kluczowe znaczenie dla ustalenia stopnia zawinienia podsądnego, stopnia karygodności zarzucanego czynu zabronionego, jak również mogą wywierać wpływ na dalszy tok procesu np. złożenie przez prokuraturę wniosku o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego wobec podejrzanego w wypadku zdiagnozowanej niepoczytalności.

Przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego lekarza wymaga spełnienia szeregu obowiązków procesowych przez osobę do tego powołaną.

Niniejsze opracowanie ogniskuje się wokół problematyki obowiązku lekarza polegającego na podjęciu funkcji biegłego. Pełnienie tej funkcji ma obowiązek publiczno-prawny⁷. W nauce prawa określa się go mianem *munus publicum*, czyli wezwaniem do spełnienia obowiązku. Nie stanowi wszakże oferty, czy zamówienia⁸. Jest również formą realizacji powszechnego obowiązku udzielania pomocy organom państwowym⁹. Jego spełnienie przez biegłego sprzyja wykrywaniu prawdy materialnej i przyspieszeniu toku postępowania¹⁰.

Funkcja biegłego może zostać powierzona nie tylko biegłemu sądowemu, ale każdej osobie, która ma stosowne kwalifikacje zawodowo-specjalistyczne w danej dziedzinie, a nie ma zastrzeżeń, co do jej bezstronności¹¹. Obowiązek podjęcia funkcji biegłego nie ciąży natomiast na podmiotach objętych immunitetem zakrajowości (art. 578 k.p.k.)¹².

Rzeczony obowiązek aktualizuje się dopiero po podjęciu przez organ procesowy stosownych czynności konwencjonalnych, mianowicie wydania decyzji procesowej o powołaniu biegłego oraz doręczenia jej adresatowi¹³.

Sąd ma kompetencję do powołania biegłego w toku postępowania rozpoznawczego, natomiast organy ścigania zostały wyposażone w tę kompetencję w postępowaniu przygotowawczym jeśli przepis szczególny nie stanowi inaczej (jak w przepisie art. 202 k.p.k.). Wyłącznie prokurator powołuje biegłych psychiatrów w celu ustalenia okoliczności, o których mowa w przepisie art. 202 § 1 k.p.k., biegłego lekarza do przesłuchania świadka w sytuacjach, o których mowa w przepisie art. 192 § 2 k.p.k.,

⁷ T. Nowak, *Dowód z opinii biegłego w polskim procesie karnym*, Poznań 1966, s. 139–140.

⁸ T. Widła, *Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2006*, „Palestra” 2007, nr 5–6, s. 308; J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 186.

⁹ S. Kalinowski, *Biegły i jego opinia*, Warszawa 1994, s. 96.

¹⁰ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 48.

¹¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Artykuły 1-467*, Warszawa 2014, s. 699. Obowiązek podjęcia funkcji biegłego wynika również z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych, Dz. U. Nr 115, poz. 133. Zgodnie z § 5 Rozporządzenia biegły nie może odmówić wykonania należących do jego obowiązków czynności w okręgu sądu okręgowego, przy którym został ustanowiony, zleconych przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych, z wyjątkiem wypadków określonych w przepisach regulujących postępowanie przed tymi organami. M. Kurowski uznał, że ten obowiązek może być również odpowiednio stosowany do biegłych *ad hoc*. Zob. M. Kurowski, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I*, red. D. Świecki, Warszawa 2017, s. 764.

¹² G. Kopczyński, *Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym*, Warszawa 2008, s. 60.

¹³ *Ibidem*, s. 58.

a także do przeprowadzenia oględzin i otwarcia zwłok przy podejrzeniu przestępnego spowodowania śmierci¹⁴. Elementem postanowienia jest wskazanie imienia nazwiska i specjalności biegłego, w wypadku opinii instytucji w razie potrzeby specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy¹⁵.

Organ wydający postanowienie i decydujący, kto zostaje powołany do funkcji biegłego, oprócz uwzględnienia kompetencji zawodowych musi mieć na względzie rozmaite wyłączenia wynikające z przepisu art. 196 k.p.k.¹⁶

Biegły nie jest ani stroną postępowania, ani organem procesowym. Posiłkując się siatką pojęciową teorii prawa, można go określić mianem pomocnika sądu w procesie poznawczym¹⁷. Znajduje się on w relacji podległości kompetencji organów procesowych, które go powołały do przeprowadzenia opinii. Tenże stosunek prawny polega na tym, że podmiot podległy kompetencji ma obowiązek zareagować na czynność dokonaną przez podmiot kompetentny¹⁸. Biegły, jako podmiot podległy kompetencji musi zatem zareagować na doręczenie mu postanowienia o powołaniu do pełnienia rzeczonych obowiązków procesowych poprzez przyjęcie tej funkcji. Biegły, podobnie jak inni uczestnicy procesu karnego np. świadek składający oświadczenia dowodowe, powinien traktować obowiązki procesowe jako priorytetowe i być gotowym na poniesienie pewnych wyrzeczeń z tytułu pełnionej funkcji procesowej realizowanej wszakże w imię dobra wspólnego.

Jednakowoż obowiązek podporządkowania się decyzji organów procesowych i podjęcia funkcji biegłego nie wyklucza wniosku o zwolnienie

¹⁴ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 516.

¹⁵ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego*, s. 14.

¹⁶ Zgodnie z przepisem art. 196 § 1 k.p.k. do pełnienia czynności biegłego nie mogą zostać powołani:

- 1) obrońca, jak również adwokat udzielający pomocy zatrzymanemu w zakresie faktów, o których dowiedzieli się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 pkt 1 k.p.k.);
 - 2) duchowny, co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi (art. 178 pkt 2 k.p.k.);
 - 3) osoby najbliższe dla oskarżonego, a zatem osoby określone w art. 115 § 11 k.k., art. 182 § 1 k.p.k.);
 - 4) osoby, które w innej toczącej się sprawie są oskarżone o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem (art. 182 § 1 i 3 k.p.k.);
 - 5) osoby, które pozostają z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym art. 185 k.p.k.).
- Powyższy zakaz dowodowy obejmuje także osoby, do których odnoszą się odpowiednie przyczyny wyłączenia sędziego z mocy samego prawa, wymienione w art. 40 § 1 pkt 1–3 i 5 k.p.k., mianowicie:
- 1) osoby, których sprawa dotyczy bezpośrednio (art. 40 § 1 pkt 1 k.p.k.);
 - 2) osoby będące małżonkiem strony lub pokrzywdzonego albo ich obrońcy, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego albo pozostające we wspólnym pożyciu z jedną z tych osób (art. 40 § 1 pkt 2 k.p.k.);
 - 3) osoby będące krewnymi lub powinowatymi w linii prostej, a w linii bocznej aż do stopnia pomiędzy dziećmi rodzeństwa osób wymienionych w pkt 2 albo będące związanymi z jedną z tych osób węzłem przysposobienia, opieki lub kurateli (art. 40 § 1 pkt 3 k.p.k.);
 - 4) osoby, które brały udział w sprawie jako prokurator, obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawowy strony, albo które prowadziły postępowanie przygotowawcze (art. 40 § 1 pkt 5 k.p.k.).

Wreszcie dotyczy on osób powołanych w charakterze świadków, bądź świadków czynu. Inną podstawą wyłączenia biegłego są okoliczności wskazane w przepisie art. 196 § 3 k.p.k. Zgodnie z jego treścią jeżeli ujawnią się powody osłabiające zaufanie do wiedzy lub bezstronności biegłego albo inne ważne powody, powołuje się innego biegłego.

¹⁷ M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979, s. 105.

¹⁸ Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 161.

z nałożonego nań obowiązku. Instrumentem procesowym służącym do osiągnięcia tego celu jest wniosek o podjęcie czynności z urzędu przez kompetentny organ (art. 9 § 2 k.p.k.).

Wnioskodawca może przedstawiać rozmaite argumenty.

G. Kopczyński wśród powodów wykluczających pełnienie funkcji biegłego wskazał okoliczności budzące wątpliwości, co do bezstronności. Autor zaliczył do okoliczności uzasadniających zwolnienie z obowiązków biegłego również brak odpowiedniej aparatury, nadmierne obciążenie z tytułu wykonywanych ekspertyz, czy ciężką chorobę biegłego¹⁹. S. Kalinowski wśród powodów odmowy pełnienia funkcji biegłego wskazał brak wiedzy biegłego (co autor odniósł raczej do tzw. biegłych *ad hoc*). Ta przeszkoda do pełnienia funkcji biegłego może wynikać z wąskiej specjalizacji biegłego nieodpowiadającej problematyce opinii²⁰.

Sąd Najwyższy w jednym ze swoich orzeczeń do katalogu okoliczności, które mogą rodzić wątpliwości, co do bezstronności biegłego zaliczył konflikt sumienia. Najwyższa Instancja Sądowa wywiodła, że: „Konflikt sumienia biegłego może mieć wpływ na zachowanie przez niego bezstronności przy opiniowaniu. Eliminowaniu takiego niebezpieczeństwa – leżącego u źródeł unormowania art. 196 § 1 k.p.k., podobnie jak u podstaw instytucji *iudex inhabilis* opisanej w art. 40 § 1 k.p.k. – służy także regulacja art. 196 § 3 k.p.k., przewidująca powinność powołania innego biegłego w sytuacji ujawnienia się osłabienia zaufania m.in. do obiektywizmu opiniującego eksperta. Nawet jednak w kontekście tego ostatniego przepisu nie może być mowy o porównaniu niebezpieczeństwa konfliktu sumienia: sędziego w sytuacji, w której miałby on, jak w podawanym przykładzie, dokonywać kontroli własnego orzeczenia (choć i na tego rodzaju decyzje zezwala ustawa – art. 463 § 1 k.p.k.), i biegłego, który miałby wypowiadać się przed sądem co do własnej, wydanej w tej samej sprawie opinii (podtrzymać ją, zmodyfikować lub wycofać się z niej) w konfrontacji z opinią innego biegłego, i to także wówczas, gdyby do powołania kolejnego eksperta i skonfrontowania obu opinii miało dojść w następnym stadium tego samego postępowania (albo przy ponownym rozpoznaniu sprawy)”²¹.

Fakt przynależności biegłego do grupy zawodowej, do której należy strona postępowania karnego np. lekarz – oskarżony i związany z tym dyskomfort nie stanowi przesłanki uzasadniającej odmowę pełnienia funkcji biegłego. Taką sytuację można określić mianem konfliktu ról. Zachodzi ona wówczas, gdy jednostka ma do czynienia z wartościami łącznie przez siebie oraz innych afirmowanymi, lecz wchodzącymi ze sobą w kolizję²². W tym wypadku wartość w postaci lojalności względem własnej grupy zawodowej wchodzi w kolizję z wartościami, które ma realizować proces karny. Sprawiedliwość czy porządek to wartości naczelnie sfery publicznej (rozumianej jako sfera działań instytucji, ludzi w celu przedyskutowania i rozwiązania określonych problemów)²³. Wydaje się, że w wypadku biegłego-lekarza powinny one mieć prymat nad lojalnością wobec własnego środowiska.

¹⁹ G. Kopczyński, *Konfrontacja biegłych...*, s. 63.

²⁰ S. Kalinowski, *Opinia biegłego...*, s. 98.

²¹ Zob. wyrok SN z dnia 22 lipca 2015 roku, IV KK 114/15 LEX nr 1794321.

²² I. Lazari-Pawłowska, *Etyka. Pisma wybrane*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 85.

²³ T. Buksiński, *Podstawy aksjologiczne sfery publicznej*, „Filo-sofija” 2014, nr 24, s. 21, 31.

Wniosek biegłego o zwolnienie go z pełnienia obowiązków procesowych, zawierający przedstawione okoliczności prawne i faktyczne stanowi impuls do rozważania przez sąd, bądź organy ścigania, reasumpcji postanowienia o powołaniu biegłego. Uprzednio wydana decyzja procesowa ma wszakże charakter odwoławczy i niestanowczy. Organ procesowy może zatem wydać postanowienie o powołaniu nowego biegłego w wypadku ujawnienia się nowych okoliczności²⁴. Reakcja organu procesowego na wniosek złożony przez biegłego może być więc dwójaka: podjęcie wnioskowanej czynności albo pozostawienie wniosku bez rozpoznania²⁵.

Prawidłowa wykładnia przepisów upoważniających kompetentne organy do powoływania kolejnego biegłego i odwołania dotychczasowego biegłego powinna uwzględniać wartości, które ma realizować proces karny, wskazane w przepisie art. 2 § 1 k.p.k.

Stanowi on istotną dyrektywę interpretacyjną skierowaną do sądu, a także organów ścigania²⁶. Wydając decyzję o zwolnieniu z funkcji biegłego należy mieć na względzie realizację takich wartości jak: pociągnięcie osoby winnej do odpowiedzialności karnej i uchronienie przed tego rodzaju odpowiedzialnością osoby niewinnej (art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.), uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.), a także rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie (art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k.).

Pojawia się pytanie, co w sytuacji, w której organ procesowy nie podzieli w pełni uzasadnionej argumentacji wnioskodawcy, bądź po prostu ją zlekceważy? Czy wobec tego biegły ma obowiązek podporządkować się wydanemu postanowieniu i podjąć obowiązki biegłego?

J. Kosonoga stoi na stanowisku, że po ujawnieniu tego rodzaju okoliczności, biegły zostaje zwolniony od pełnienia swoich funkcji dopiero po wydaniu nowego postanowienia o powołaniu innego biegłego²⁷. Dopóki w obrocie prawnym istnieje postanowienie o powołaniu biegłego, dopóty biegły jest nim związany.

Słuszność tego stanowisko wspiera pionierska teoria konwencjonalizacji i formalizacji czynności procesowych autorstwa Barbary Janusz Pohl. W jej ujęciu czynność procesowa to: „sformalizowana czynność konwencjonalna doniosła prawnie, która polega na świadomej i dowolnej realizacji substratu materialnego w celu dokonania tej czynności (cel bezpośredni = cel illokucyjny) zgodnie z właściwymi dla niej regułami konstytutywnymi”. Jej prawidłowe i ważne wykonanie wymaga zaś respektowania reguł formalizacji i konwencjonalizacji. Reguły konwencjonalizacji decydują o bycie danej czynności procesowej, natomiast naruszenie reguł formalizacji powoduje, że

²⁴ R. Kmiecik, *Orzekanie kar porządkowych z powodu niestawiennictwa świadka lub bezpodstawnej odmowy zeznań*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 2, s. 67; R. Kmiecik, *Decyzje nie kończące postępowania karnego*, „Nowe Prawo” 1980, s. 96–97.

²⁵ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Meandry wykładni art. 9 § 2 Kodeksu postępowania karnego, czyli jak postępować z wnioskami składanymi na podstawie tego przepisu*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga ku czci prof. Andrzeja Wąska*, red. Z. Hołda, L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Lublin 2005, s. 647.

²⁶ L. Pohl, *Składanie fałszywych wyjaśnień przez oskarżonego w polskim postępowaniu karnym – szkic teoretycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 6, s. 38.

²⁷ J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 189.

dana czynność jest wprawdzie rozpoznawana jako czynność danego typu, lecz ma charakter wadliwy (przy czym wadliwość ma charakter stopniowalny²⁸. Formalizacja polega na regulacji, jak wykonać czyn C (formalizacja przez obowiązek), zaś inna postać formalizacji wskazuje, że jeżeli czynność zostanie tak, a nie inaczej wykonana, to wystąpią takie, a nie inne konsekwencje (formalizacja przez konsekwencje)²⁹.

Wydanie postanowienia o powołaniu biegłego, mimo istnienia którejś z przeszkód wymienionych w przepisie art. 196 k.p.k. równa się w istocie naruszeniu zakazu dowodowego. Nie można jednak z tego wyciągać automatycznych wniosków o podważeniu bytu całej czynności.

Zakazy dowodowe jak wskazuje B. Janusz-Pohl stanowią w istocie reguły konwencjonalizacji albo formalizacji. Naruszenia zakazów dowodowych nie musi oznaczać przekroczenia reguł konwencjonalizacji wraz z radykalnymi konsekwencjami w postaci uznania całej czynności za nieistniejącą. Tytułem przykładu, naruszenie zakazu przesłuchiwanie duchownego, co do faktów, których dowiedział się podczas spowiedzi nie sprawia, że czynność przesłuchania uznaje się za niebyłą³⁰. Idąc tym tokiem rozumowania sama czynność dowodowa w postaci powołania biegłego wbrew zakazom dowodowym nie może zatem zostać uznana za nieistniejącą. Do momentu wydania w drodze reasumpcji postanowienia o powołaniu nowego biegłego, poprzedni znajduje się w stosunku podległości kompetencji. Naruszenie reguł formalizacji powoduje, że opinia biegłego sporządzona przez biegłego, który powinien ulec wyłączeniu nie będzie uwzględniona, jako część materiału dowodowego. Tutaj unaocznia się waga naruszenia przez organ procesowy reguł formalizacji polegających na wyznaczeniu konsekwencji. Opinia wydana przez biegłego, który podlegał wyłączeniu na podstawie art. 196 § 1 k.p.k. nie może stanowić dowodu (art. 196 § 2 k.p.k.)³¹.

Warto rozważyć jeszcze jeden problem, przed którym może stanąć biegły, mianowicie wydania postanowienia dowodowego w trybie przepisu art. 193 § 1 k.p.k. przez organ nieposiadający do tego kompetencji. Tytułem przykładu można wskazać postanowienie Policji o powołaniu biegłych psychiatrów w celu ustalenia poczytalności osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa. Tę decyzję procesową może, jak wiadomo podjąć w toku postępowania przygotowawczego wyłącznie prokurator.

Ponownie należy podkreślić, że warunkiem ważności oraz istnienia czynności procesowej jest dokonanie jej przez uprawniony podmiot³². W przedstawionym wypadku dochodzi do naruszenia reguł konstytucyjnych³³. Czynności procesowe podjęte przez organ procesowy nieposiadający kompetencji należy uznać za nieistniejące. W konsekwencji biegły-lekarz nie musi decyzji wydanej w takim układzie procesowym dawać posłuchu.

²⁸ B. Janusz-Pohl, *Formalizacja i konwencjonalizacja jako instrumenty analizy w polskim procesie karnym*, Poznań 2017, s. 51.

²⁹ B. Janusz-Pohl, *Formalizacja...*, s. 49.

³⁰ B. Janusz-Pohl, *Zakazy dowodowe w ujęciu dyrektywalnym. Zarys problematyki*, w: *Nowe spojrzenie na model zakazów dowodowych w procesie karnym*, red. J. Skorupka, A. Drozd, Warszawa 2015, s. 119–120.

³¹ Wyrok SN z 5.10.2004 r., V KK 124/04, OSNwSK 2004, nr 1, poz. 1722.

³² B. Janusz-Pohl, *Formalizacja i konwencjonalizacja...*, s. 177.

³³ Zob. obszerne uwagi o kompetencji organów procesowych a ustalaniu istnienia czynności procesowej. B. Janusz-Pohl, *Formalizacja...*, s. 190–211.

Wywód dotyczący zwolnienia biegłych-lekarzy z nałożonych nań obowiązków byłby niekompletny, gdyby nie odnieść się do kompetencji Prezesa Sądu Okręgowego do zwolnienia biegłego widniejącego na liście biegłych Prezesa Sądu Okręgowego z jego funkcji. Stosownie do § 6 1. ust. 1 pkt 1 i 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie *biegłych sądowych* prezes zwalnia z funkcji biegłego na jego prośbę, a także jeżeli biegły utracił warunki do pełnienia tej funkcji albo gdy zostanie stwierdzone, że w chwili ustanowienia warunkom tym nie odpowiadał i nadal im nie odpowiada.

Jacek Kosonoga wyraził pogląd, że biegły może żądać zwolnienia z funkcji również wówczas, gdy jest w trakcie wykonywania czynności dowodowych zleconych przez organ procesowy. Autor zwrócił uwagę na to, że względy pragmatyczne przemawiają za zwolnieniem biegłego dopiero po sporządzeniu przezeń opinii. Jednakże brak woli realizowania obowiązków może przekładać się na jakość opinii³⁴.

To stanowisko usposabia do polemiki.

W świetle przywołanego paragrafu rozporządzenia, nie jest jasne, czy biegły może zostać zwolniony z pełnienia funkcji nie skończywszy zleconej mu opinii. Wobec tej niejasności językowej konieczne jest uruchomienie w procesie wykładni prawa reguł systemowych i funkcjonalnych. Wychodząc z założenia o racjonalności jurydycznej prawodawcy polegającym na wiedzy o systemie prawa w procesie wykładni należy wziąć pod uwagę spójność pionową norm prawnych hierarchicznie wyższych. Reguły systemowe nakazują tak rozumieć wielokształtne wyrażenie normokształtne, aby norma otrzymana z tego wyrażenia normokształtne była treściowo zgodna z treścią aktów hierarchicznie wyższych³⁵. Takim aktem hierarchicznie wyższym do wspomnianego rozporządzenia jest kodeks postępowania karnego. Wykładnia rzeczowego rozporządzenia musi zatem uwzględniać wspomniane już wartości wynikające z przepisu art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., jak: pociągnięcie osoby winnej do odpowiedzialności karnej, rozpoznanie sprawy w niezwłocznym terminie, czy uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. Zwolnienie biegłego z powierzonej mu funkcji nie może zatem pomijać jego bieżących zobowiązań procesowych i wagi ich niezrealizowania dla toku procesu. Wydaje się zatem, że decyzja o zwolnieniu biegłego przez prezesa powinna uwzględniać motywację biegłego, stopień zaawansowania procesu, a także wagę opinii biegłego dla ustaleń faktycznych, a także faktyczne możliwości powołania innych biegłych.

Przedstawiając problematykę rzeczowego obowiązku biegłego nie sposób nie poświęcić kilku zdań problematyce kar porządkowych. Przepis art. 287 § 2 k.p.k. upoważnia do stosowania w razie uporczywego uchylania się od złożenia zeznania, wykonania czynności biegłego, tłumacza lub specjalisty oraz wydania przedmiotu do zastosowania, niezależnie od kary pieniężnej, aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni³⁶. Brak reakcji biegłego na doręczenie mu postanowienia o powołaniu biegłego może uzasadniać sięgnięcie po rzeczony kar porządkowe. Ferowania sankcji porządkowych nie uzasadnia faktyczny brak możliwości opiniowania, czy skorzystanie przez biegłego z jego uprawnień. Organ procesowy winien rozważyć stosowny środek

³⁴ J. Kosonoga, *System dyscyplinowania...*, s. 190.

³⁵ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017, s. 262.

³⁶ J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących...*, s. 194.

dyscyplinujący biegłego, mając na względzie przede wszystkim to, że nie stanowi on represji za dezorganizację czynności procesowych, ale służy wymuszeniu spełnienia obowiązków procesowych³⁷.

Streszczenie

Biegli lekarze odgrywają w procesach karnych bardzo istotną rolę. Opiniują między innymi, co do poczytalności oskarżonego, a także odnośnie obrażeń ciała powstałych w wyniku czynów zabronionych.

Jednym z podstawowych obowiązków lekarza, jako eksperta w procesie karnym jest podjęcie obowiązków biegłego. Aktualizuje się on w momencie wydania postanowienia przez upoważniony organ i doręczenia go biegłemu. Biegły może wnioskować o zwolnienie z tej funkcji składając wniosek w trybie przepisu art. 9 § 2 k.p.k. Dopiero wydanie postanowienia o powołaniu nowego biegłego uwalnia go od tego obowiązku.

Wydaje się, że rzeczony obowiązek nie powstaje w wypadku wydania decyzji o powołaniu biegłego przez organ, który nie ma do tego kompetencji. Te ustalenia potwierdza teoria formalizacji i konwencjonalizacji czynności w procesie karnym.

Słowa kluczowe: biegły, opinia, proces karny, obowiązek, kompetencja, formalizacja, konwencjonalizacja

The duty of taking on the role of a medical expert by a physician in a criminal procedure in Poland

Summary

Medical experts play an important role in criminal trials. Among many other tasks, they are responsible for giving their opinions on the defendant's mental capacity, or on the bodily harm resulting from the offence.

One of the basic duties of a doctor who partakes in a criminal trial as an expert is taking on the responsibilities of an examiner. The doctor becomes one immediately after the authorisation issued by a competent body and passed on to the doctor concerned. A medical expert might apply for an exemption by submitting a motion as specified in the Art. 9 § 2 of the Code of Criminal Procedure. Only a decision to call a new medical expert frees the doctor from this duty.

It seems that the said duty does not arise in the cases when the decision is issued by a body that does not have the competence necessary to do so. The aforementioned findings are confirmed by the theory of formalisation and conventionalisation of the process actions in criminal procedure.

Key words: expert, opinion, criminal process, duty, competence, formalisation, conventionalisation

³⁷ J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących...*, s. 34.